

Kənan Hacı

çoxlu kitablar oxuyurdum. Azərbaycan ədəbiyyatının demək olar ki, bütün üzde olan nümayəndələrinin əsərlərini oxumuşdum. Amma Əzizə Cəfərzadə mənim üçün tamamilə ayrı bir mərtəbə, ayrı bir qat idi.

Gələk "Eldən-elə"yə. Bu günlərdə roman MİMTA Yayınımları tərəfindən "Səyyah" adıyla çap olundu. Romanı yenidən oxudum və bir şey mənə aydın oldu – mən gəncliyimdə "Səyyah"ı sadəcə, bir oxucu kimi oxumuşam və əsərin ma-

əksini tapır. Məni ən çox heyran edən dilin zənginliyi oldu. Altını cizdiyim cümlələri burda da təqdim etməkdən özümü saxlaya bilmədim:

"Tutdu aşım suyu, tutmadı başım suyu".

"Səfərə çıxmağın iki düşməni var: qocalıq və kasıblıq".

"Yolu tanıyan adamla yoldaş olmaq şəkər yemək kimi şeydir".

"Doğan arvadla sevən qızın duası Allaha tez çatır".

"Od qalar – göz olar, qız qalar – söz".

"Uzağın buğdasından yaxının arpası yaxşıdır".

lır. Bu epik ənənəni davam etdirmək missiyası XX əsrdə məhz Əzizə Cəfərzadənin üzərinə düşmüşdü. O, qulağa xoş gəlməyən bircə cümlə də yazmayıb. Onun romanları nəgmə kimi oxunur.

Hacı Zeynalabdin Şirvani fırtınalı bir ömür yaşayıb, valideynləri Kərbəla səfərinə çıxanda heç ağıllarına gəlməzdi ki, övladları cəlayi-vətən olacaq. Ustaplardan dərs ala-ala bəsirət gözü açılacaq, iman və etiqad yolunda sonsuz cəfalar çəkəcək, bəşəriyyətə dörd böyük fəlsəfi traktat bəxş edəcək.

Bu qəbil əsərlərin spesifik

də, obraz bu bütövlüyü ifadə etməyə qadirdir. "Səyyah" romanında müəllifin həqiqəti amansızdır; öz eşqindən imtina edəcək qədər!

"Mən qalu-bəladan gəzənlilik ələmini götürənlərdənəm. Gəzib dünyamızı görmək, Peyğəmbər varisi alimlərdən öyrənmək xəyalındayam. Mənim də alınma belə yazılıb. Yoxsa Kərbəla kimi müqəddəs məkandan, anam kimi gözüyaşlı, oğulsuz qalan anadan, atam kimi əhli-təqva bir alim-ruhanidən ayrılıb cəlayi-vətən olmazdım".

Altıntellinin qanadlarını qıran bu sözlər Zeynalabdin Tanrıdan alın yazısı idi. O, nəfsinə qalib gəlmiş böyük iradə sahibi idi. Ruhun maddi dünyadan arınması peyğəmbərlərə, övliyalara nəsib olur.

"Eldən-elə" romanını yeni-yetməlik çağlarında oxumuşdum. Ötən əsrin 90-cı illərində... "Eldən-elə" əldən-ələ gəzirdi. Əzizə Cəfərzadə həmişə, bütün dövrlərdə ən çox oxunan yazıçılarımızdan olub. Bu gün də onun yaradıcılığına marağ tükənməyib, əksinə, bir az da artıb. Bu tükənməz sevginin mayasında tarixi həqiqətə sadıqlıq, zəngin təxəyyül, koloritli dil, bənzərsiz təhkiyə, vətən sevgisi dayanır. O, bütün əsərlərində Vətəni sonsuz bir məhəbbətlə, övlad sevgisi ilə təsvir edir, oxucunu xalqımızın zəngin tarixinin bütün dolanbaclarında gəzdirir, coğrafi ərazilərimizi xəyalən qarış-qarış dolaşır və bu hüdsuz torpaqlar, bu torpaqlarda at oynadan cəngavərlər, igidlər, sərkərdələr haqqında, onların qəhrəmanlıqları haqqında dastanvari bir dillə hekayətlər danışır.

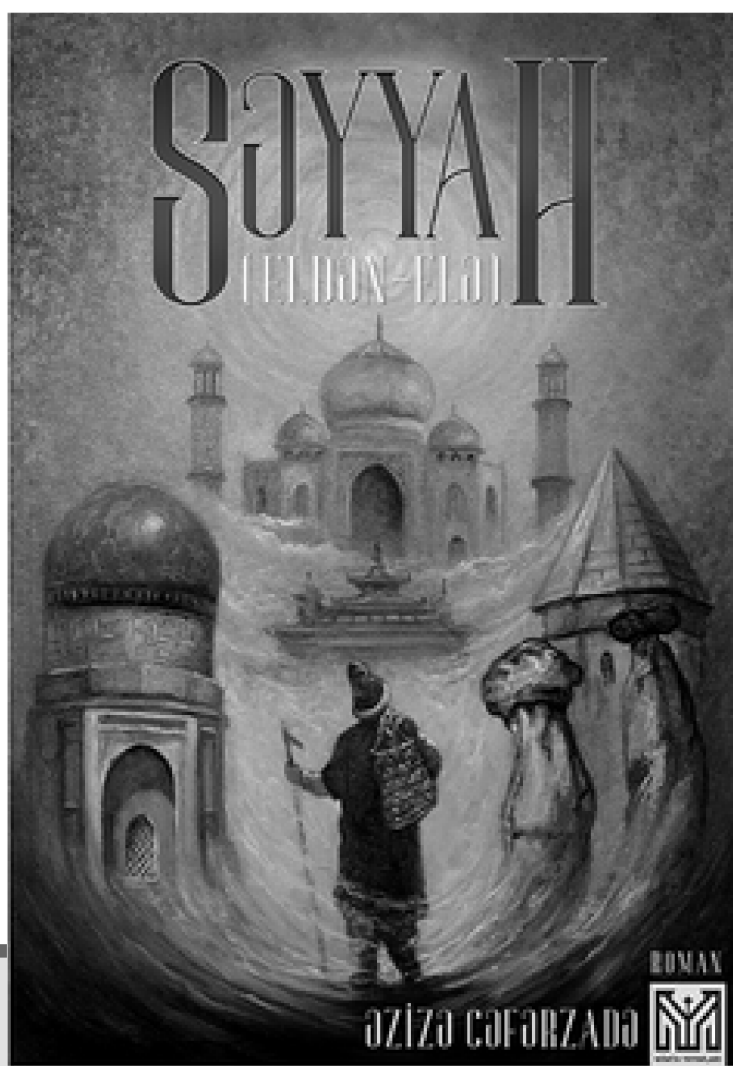
Klassik şeirimizin zirvələrindən olan Seyid Əzim Şirvani haqqında yazdığı "Aləmdə səsim var mənim" romanı böyük şairə ucaldılmış möhtəşəm ədəbi abidədir. Bu əsəri də gənclik illərində oxumuşdum və uzun müddət təsirindən çıxma bilməmişdim. Uzun qış gecələrində işıqımız keçəndə şam işığında oturub sübh açılınca kitabdan ayrılı bilməmişdim. Heç ağıma gəlməzdi ki, zaman gələcək, Əzizə xanımın yaradıcılığı ilə bağlı silsilə yazılar yazmalı olacam, Azərbaycan televiziya-sında, müxtəlif tədbirlərdə onun əsərləri, həyatı və mühiti

hiyyəti bəlkə də o vaxt mənə tam aydın olmayıb. Təcrübəsizlik, intellektual bazanın zəifliyi romanın ideya və məzmununu tam dərk etməyimə mane olub. Əksər hadisələri isə tamamilə unutmuşdum. Bir neçə belə əsər var ki, mən o əsərləri yetginlik çağımnda yenidən oxuyasım oldum və bu dəfə təcrübə mənə yardımçı oldu. Mütaliə boyu qeydlər edir, yazıçının üslubunu daha dərinləndirən mənimsəyir, janrın xüsusiyyətlərindən irəli gələn gedışləri, yazıçı fəndlərini intuitiv olaraq hiss edirdim. Uzun illərin yazı təcrübəsi bu yöndə mənə xeyli yardımçı oldu.

"Səyyah" ömrünün 37 ilini səyahətlərdə keçirmiş, bu yollarda həyatın hər üzünü görmüş, əsərlərini qaldığı karvan-saralarda yazmış böyük alim Zeynalabdin Şirvaninin möhtəşəm obrazıyla qarşılaşırdım. Yazıçı onun doğulduğu gündən son nəfəsinə qədər ömür kitabını qələmə alıb. Ustalıqla, bənzərsiz təhkiyə ilə, mifoloji və folklorlardan qaynaqlanan təfəkkür süzgecindən keçirərək monumental bir roman ərsəyə gətirib.

Romanda dildən istifadənin yaradıcı aspekti ayrıca bir tədqiqat mövzudur. Əzizə

Səyyah yazıçımızın "Səyyah" romanı

Bəşər tarixi boyu nəfsini təmizləmək üçün bu təlimlərdə sonsuz təcrübə yolları, zikr, meditasiya, yoqa və s. praktiki və nəzəri sistemlər yaradılıb. Tolstoyun "Sergi ata"sında keşiş nəfsinə qalib gəlmək üçün barmağını baltanın altına qoyur. Buddani xatırlayaq. O da bütün dünya nemətlərindən imtina edib nirvanaya yüksəlmişdi. Zeynalabdin bu mənəvi təkamül prosesini sonsuz yollarda keçmişdi. Əslində o, nə sufi idi, nə dərviş, nə də övliya idi. O, sözün əsl mənasında səyyah idi. Yollar, səfərlər aşıqı idi.

Altıntellinin böyük eşqi qarşısında daş olsaydı, əriyərdi. Zeynalabdin isə dərviş xislətli adam idi, sevgisini, məhəbbətini, şəxsi həyatını öz ali missiyasına – səyyahlıq məqamına qurban vermişdi. Romandakı ən ürəkgöynədən məqamlar Altıntellinin çarəsiz eşqiylə baş-baş qaldığı səhnələrdir. Yazıçı biçərə qızın eşq odunda yarıb kül olmasını o qədər təsirli bir dillə təsvir edir ki, oxucu da göz yaşlarına boğulur. Qızın öz məhəbbəti uğrunda ağlagəlməz fədakarlığı isə daha təsirlidir. O, Zeynalabdinin ardınca yola düşür və onu yollarda axtarır və bir karvan köçündə rastlaşırlar. Amansız tale bu dəfə onları əbədi olaraq ayırır. Altıntelli Zeynalabdinin qucağında həyata vida edir. Qaçaq-quldur gülləsi onu kürəyindən tutur. Son anda da özünü irəli atıb Zeynalabdinin ölümündən xilas edir. Öz ölümü ilə...

Tale də onu başqa cür cəzalandırır: öz vətənidən uzaqda, qütbətdə dünya ilə vıdalaşır... Bütün səyyahların qismətində var belə acı sonluq... Hacı Zeynalabdin Şirvani isə adı səyyah deyildi. O, dünyanı dolaşdıqca öz idrak süzgecindən keçirmişdi, hikmətlər əxz etmişdi, dünya onun gözələrində bir başqa cür cəlvələnirdi. O, dünyanı elmin işığında görürdü və gördüklərini qələmə alırdı. Dörd misilsiz əsər qaldı onun zəkəsindən... Onun düşüncəsi bəşəriyyətə dörd böyük xəzinə bəxş etdi. "Səyyah" romanı isə həqiqətən bu böyük insanın adına, zəkəsinə layiq bir əsərdir.

Altıntellinin böyük eşqi qarşısında daş olsaydı, əriyərdi. Zeynalabdin isə dərviş xislətli adam idi, sevgisini, məhəbbətini, şəxsi həyatını öz ali missiyasına – səyyahlıq məqamına qurban vermişdi. Romandakı ən ürəkgöynədən məqamlar Altıntellinin çarəsiz eşqiylə baş-baş qaldığı səhnələrdir. Yazıçı biçərə qızın eşq odunda yarıb kül olmasını o qədər təsirli bir dillə təsvir edir ki, oxucu da göz yaşlarına boğulur. Qızın öz məhəbbəti uğrunda ağlagəlməz fədakarlığı isə daha təsirlidir. O, Zeynalabdinin ardınca yola düşür və onu yollarda axtarır və bir karvan köçündə rastlaşırlar. Amansız tale bu dəfə onları əbədi olaraq ayırır. Altıntelli Zeynalabdinin qucağında həyata vida edir. Qaçaq-quldur gülləsi onu kürəyindən tutur. Son anda da özünü irəli atıb Zeynalabdinin ölümündən xilas edir. Öz ölümü ilə...

haqqında çıxışlar edəcəyəm. Onun yadigarı, özündən sonra bütün ədəbi irsini yenidən nəşr etdirən oğlu Turan İbrahimovla dostluq münasibətlərimiz bir sıra layihələrin gerçəkləşməsinə vəsile oldu. Bütün bunlar uzaq gələcəkdə baş verəcəkdə. Onda mən heç yazıçı olacağımı güman etmirdim, sadəcə, mütaliə həyatımın yeganə marağ dairəsi idi və mən

xanımın digər roman və povestlərində olduğu kimi "Səyyah"da da zəngin xalq dilindən, dilin folklor qatından, arxetipik təfəkkürdən qaynaqlanan deyimlər, zərb-məsəllər əlvən xalı kimi toxunub. Xalqın etnokulturoloji mədəniyyəti, milli gələnləri, mənəvi dünyası bu romanda dolğun və əhatəli şəkildə Hacı Zeynalabdin Şirvaninin timsalında öz

"Ağlayanın mali gülnə xəyir verməz".

Belə misalları sayını kifayət qədər artırmaq olar. Oxucu əsəri oxuduqca həm böyük alim və səyyahın, zərif ruhlu şairin yollarda, səfərlərdə başına gələn əhvalatlara şahidlik edir, həm də dilimizin ifadə imkanlarının nə qədər zəngin, tükənməz olduğuna heyran qa-

dili olur, bunun üçün müəllif hansı tarixi dövrü yazırsa, o zamankı mühiti, o dövrün dilini, o dövrdə yaşayan insanların məişət və yaşam tərzini, hansı şərtlər altında yaşadığını dərinləndirir. Əzizə xanım hansı dövrü yazırsa, bütün bu vacib komponentləri tam mənimsəməklə yanaşı yazdığı yerləri, məkanları da qarış-qarış gəzir, o məkanların ruhunu hiss edir, özündə empati hissi yaradaraq obrazın daxili aləminə nüfuz etməyi bacarır. Oxucu zamanda səyahətə çıxır. Bu, hər yazıçıya müyəssər olan xüsusiyyət deyil. Mütaliə boyu Zeynalabdin Şirvaninin səyahətlər boyu rastlaşdığı insan xarakterlərinin müstəsnalığına, hadisələrin unikallığına heyrət edirsən. Obraz həqiqət və gerçəyin Evklid həndəsəsi ilə məhdudlaşdırılmış şüuru muza münasibətini aydınlaşdıran bir tənlikdir və biz dünyanı bütövlükdə dərk edə bilməsək